33

Odnowiony

EDYKT

Strony

Moru Bydła

Gdzie Pokazanie

Według niezmierney Zarazy

Ktora

w Francyey / Elzaciey y Niderlandzie

między Końmy y rogatym Bydłem grassuje

Także y Srzodek

do oddalenia tey Zarazy

się znayduje.

Datowany w Berlinie Dnia 26. Marca 1732.

Drukowany w Królewcu/
w Królewskiey Pruskiey y Nadworney Drukarni.

2280 PPH S-280

Ponieważ Najaś=
mieyszemu Majesta=
towi Jego Krolewskiey
Mośći Krolowi Jego Mośći Pruskiemu ꝛc.
Panu a Panu Naszemu miłośćiwemu do Wiadomośći
donieśiono/ jak całey Krainy szkodliwe Złe Zarazy By-
dła zal śie Boże! im daley tym barziey osobliwym
Sposobem/ miedzy rogatym y inszym Bydłem rozsze-
rzać y tak dalece w Francyey Elzaciey y też Niderlandzie
nader

nader rozmnażać śie poczyna/ y dla tego wzwyż pomieniona Jego Krolewska Mość z osobliwey Laski y Oycowskiego Starania ku Dobremu y Pomocy Państwa Swojego oraz wiernych Poddanych swoich za Dobre być uznała/ te tu y owdzie z Szwaycaryey y też Niemieckiey Ziemi osobliwie przy tey nowo grassujacy Choroby doniesione Relacye y też skuteczne do tego wynalezione Lekarstwa sub No. 1. & 2. publicznym Drukiem manifestować/ aby dla Przypadku/ y jesli Bog Naywyższy te Państwo podobnym Złem nawiedzić raczy/ wszelki do Odwrocenia onego jak nay pomocnieyszy mogli Sami mieć Srzodek/ Dla czegoż wzwyż pomieniona Jego Krolewska Mość nie tylko już przed tym rożne dla Moru Bydła wydane/ a osobliwie niedawno pod Data 24. Decembra 1729. wyszły odnawiać Edykt tak y tym kształtem/ aby w nich wyrażone Srzodki y Sposoby wszędzie jako naypilniey były obserwowane/ ale też do tego chce/ żeby dla daley rozszerzajacego śie Bydła Moru na takowa Zaraze/ y jeśli tym podobne Symptomata/ jako w owych pagranicznych Prowincyach nie dawno postrzeżone były śie z nayda/ pilne na nie oko dawać/ takim kształtem wszelki przepisany Srzodek w czesnie mogł być zażywany/ aby tak temu Złemu przez wszelka Ostrożność przy Assistencyey Boskiey zabieżono było. Dla czego wzwyż pomieniona Jego Krolewska Mość wszelkiey Regencyey/ Woyskowym y Ekonomicznym Kamerom/ Prowincy-

alnym y nad Podatkami przełożonym Konsiliarzom/ Magistratom po Miastach/ urzednikom y Zwierzchności Ziemskiey tym pod Laską y Surowością rozkazuie/ z wszelka Powaga obserwować/ y ten Patent z temi w nim wyrażonemi Receptami wszędzie na każdym należącym Mieyscu dać affigować/ y do tego przestrzegać/ aby każdy mając to sobie na Ostrożności według tego się sprawował. Z Rozrządzenia Jego Krolewskiey Mości z Podpisem własney Ręki y Krolewską Pieczęcią. Datum w Berlinie Dnia 26. Marca 1732.

Fr. Wilhelm.

L. S.

v. Schlippenbach.

Sposob y pomocne Srzodki/ ktore w Niemieckiey Ziemi w pomienionym Roku 1682. zażywane były.

Na początku jest nieomylnie potrzebno / każdego dnia rano y wieczor Jezyki Bydłu opatrywać / jeżeli jakowe krosty nie maja / ponieważ te / ktore takowa Zaraza obciężone / rożnym Sposobem przez to zarażone / to jest krostami albo Pęcherzami tak wielkiemi jako Bob czarnego albo żołtego koloru.

Do używania dla tey Choroby potrzeba Instrument z dobrego Srebra w naste pujacey formie kazać zrobić.

Tablice na Palec wielki szeroka.

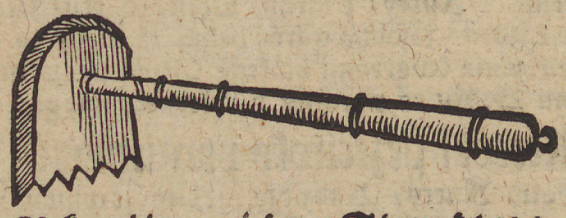

Rękowiść na jedna Stopę długa.

Ten Instrument musi w srzodku mocno być w prawiony w żelazna lub też drewniana Rękowiść / aby tak można było ostrym końcem Pęcherze przerywać a tym wykarbowanym nakształt Piły Jezyk zdzierać y tak dobrze chędożyć / co gdy się to stanie / potrzeba oskrobany Jezyk Solą miękka natrzeć / y ten niebielona Płotna Sztuka albo Suknem w mocnym Occie umoczonym omyć / potym ale Miodem pomazać.

NB. Żeby ta Sztuka Płotna / ktorey już przy zarażonym Bydle używano do drugiego nie była więcey brana / ale zaraz musi być spalona.

Trzeba y to mieć na Baczności / aby żaden od tego zarażonego Bydła ani Mięsa także Tłustości ani Mleka nic nie jadł / ale to wszystko zaraz musi być w Ziemie zagrzebiono. Ma też daley y to mieć na Oku / żeby takowe zarażone Bydło / przed wschodem Słońca / ani przed Zachodem niewyganiane było ; Kiedy takowego Bydła Jezyk będzie oczyściony / musi ono cała godzinę bez Pokarmu zostać / y tego pomienionego Sposobu używać.

Jeżeli zaś koniec od pomienionego Instrumentu / ktorym Pęcherze rozrywane bywaja Podniebienie bydlęcie popsuje / albo Boleść sprawi / trzeba ten koniec Płotnem albo czym inszym obwinąć / aby tey Przeszkody można się ustrzedz / jako też / kiedy pomienionego Instrumentu do jakiego Bydła używano / zaraz ony w mocny Ocet włożyć. Daley trzeba się osobliwie strzedz / żeby nic z flegmy w Gardziel choremu Bydłu nie w biegło / ci / ktorzy do Opatrzenia Bydła zarażonego są naznaczeni / niepowinni też nic z Medikamentow ruszać / jako ktore dla każdey Sztuki Bydła do Używania barzo są potrzebne / jako też każdego razu Ręce na takowym Mieyscu umywać maja / gdzie żadne nie chodzi Bydło / żeby tak Niebespieczeństwo dalszego Rozszerzenia było oddalone.

Także muszą takowi Ludzie dla Praeserwy samych siebie / naste pujacego zażywać Lekarstwa / Dryakwi / Mitrydatu / diptanowego Proszku / Tormentilu / Czosnku / Gentian-Korzenia / Armienskiey Rubryki / Terra Sigillata / Myrry z Woda co się nazywa Scabiosa y Tormentilla wziąć / Ręce swoje ale cytrynowym-Jałowcowym- y Scorpionowym Oleykiem pomazać.

Drugi Recept do Uzdrowienia zapowietrzonego Bydła.

Weźmi mocnego winnego Octu / Rutty / Piołunu / Czośnku / Soli / Szałwiey / stłucz to wszystko drobno / y pomieszay za jedno / chędoż tym bydlęcí Jezyk y czystego omyway Woda.

Drugi

Drugi Recept.

Weźmi ſtarego Czosnku / Rutty / Rozmarinu / Szałwiey Nardy / Piołunu / Soli od każdego zoſobna garść pełna / wſyp te wßytkie rzeczy w gliniany garnek / z dwuma kwartami mocnego Octu / niech śie to aż do połowicy zgotuje / chedoż y omiy tym Jezyk / weź potym ſtuke ſloney Skoniny / a przekierawßy go tym / oſtrzy ſtuka Płotna Inianego / jak wyżey jeſt ukazano.

Drugi Recept jeßcze niezapowietrzone Bydło od Choroby obronic.

Weźmi białego Linoſtrophum / Piołunu / Szałwiey / wromiego Maſła / Rozmarynu / Piotrußki / Rutty / Nardu / Donderbartu / jałowcowych Jagod / Pieprzu y Soli od każdego zoſobna garść pełna / niech to wßyſtko w jednym Garncu z Octem y trzema kwartami białego Wina pospołu śie zgotuje / y day z tego pomienionemu Bydłu co poranek puł kwarty wypić.

Daßzy Recept / przeciwko pomienioney Zarazie.

Weźmi Soli / Rutty / Radzidła / Miſtrzowniku Ziela / marcowego Czosnku / Rozmarynu / jałowcowych Jagod / wßyſtko drobno ſtluc / y zajedno zmießać / niech śie dobrze zgotuje w tak wielu Octu jak potrzeba / y ochedoż tym Rany / jak pierwey ukazano.

Druga Präſerwatyßwa.

Weźmi Siarki y Prochu do Strzelania od każdego rowno / natrzyi tym Jezyk przez co Bydło präſerwowane bedzie.

NB. Jak śie pretko pokaże / że Zaraza śie przybliża / trzeba Bydło w Stayni zatrzymać / przez oßm dni albo dłużey / poki Niebeſpieczeßtwo przeminie / ktoremu aż na potym pomienioney Präſerwatiwy Sposob dać może / to jeſt Proch do Strzelania / Siarke y Sol jak wyżey wynaymieniono / y to wßytko drobno ſtłukßy / zajedno Wody z mießawßy / z czego każdey ßtuce Bydła codziennie Łyßke pełna dać.

Przeciwko Konskiey y Rogatego Bydła Zarazie / ktora w Roku 1731. w Auvergne powſtała y w Diſtrikćie Kannat rozßerzyła a w tym Roku 1732. na rożnych Mieyscach pokazała śie.

Ta Zaraza pokazuje śie przez Pecherzyk / ktory pod ſpodem / na Wierzchu y przy Boku Jezyka chorego Bydła wyraſta. Tenże z początku jeſt byały / potym czerwony / a na oſtatek niemal czarny / gdy śie rozpeknie / zrobi śie Wrzod na kßtałt Raka / ktory śie im daley tym wiecey rozmnaza / tenże przezyra aż poki odpadnie / od czego zaraz zdycha. We dwudzieſtu czterech Godzinach można uważyć tey Choroby Początek / Progres y Koniec. Taż jeſt naybeſpiecznieyßa / iż śie przez żadne pozwierzchowne niepokazuje Znaki / gdyż Bydło pije y je y do Roboty daje śie używać / aż Jezyk z Paßczeki wypadnie.

Dla czego aby tey zarażliwey Chorobie mogło być zabieżono / jeſt barzo Rzecz potrzebna tak konie y rogate Bydło namiey dwa lub też trzy razy przeglądać y tego nie opußczać / w tey Nadziejey / że ta Zaraza może jeßcze być oddalona / ponieważ Doświadczenie uczy / że choć ona jeßcze daleko od Miaſta Kannat oddalona była / niemal wßytkie Folwarki w jedney Mili / puł Mili y też w dwuch Milach w koło Miaſta zaraz w tychże dniach od tego zarażone były.

Te pomocne Srzodki / ktorych w Auvergne y też Cannacie od tey Zarazy używano / zależa naprzod w Präſerwatiwie / dla jeßcze nie zapowietrzonego Bydła / y ten Sposob znaſte pujacych Lekarſtw przygotowany. Dryakwi albo Mirietanu trzy Drachmy / korzenia goździkowego / Cinnamonu każdego po jedney Drachmie / ßłuczonego Pieprzu dwa Drachmy / Imbieru jedna Drachme / jałowcowych Jagod dwa Drachmy jedna Mußkatowa Gałke mierney Wielkośći.

To

No. I.

Opisanie.

TO śie na Początku tey Choroby Własności dotyka / ta sama przy Końcu Miesiąca Aprila 1731. w Distrikcie Rannat nazwanym / ktory do Generalitety Moulins należy / poczęła śie / y z Relaciey Rezydenta Krolewskiego w Bazelu / Imieniem de Weiler sub data 13. Febr. taż sama od niektorych na tenczas wypadłemu zaraźliwemu Szronowi / od drugich zaś niezmierney Mocy Szaranczy ktora wtym Roku była przypisuie śie / z kąd naśladuiące Znaki od pomienionego Rezydenta przysłane / zwłaszcza że ta Choroba zostawała w Pęcherzu ktory na Języku pod Spodem y przy Boku wyrastał; ten Pęcherz z początku biały / potym został czerwony / a na ostatku bez trocha nie czarny / zaś śie rozpękł y Wrzodem śie stanął / maiąc Kształt Raka / ktory Wrzod Język / w zdłuż aż do tego mnieysca / gdzie śie począł / wydziurawiał / przeżerał y całe przerzynał: Dla czegoż też Bydło w krotkim Czaśie zdychać musiało / ktorey to Choroby Początek / Progress y koniec w dwudziestu czterech Godzinach obserwowano.

Tá zaś iest tym niebespiecznieyßa / ponieważ żaden zewnętrzny niepokazywał śie Przypadek / gdyż chore Bydło nie tylko pije y je / ale też do Roboty brać śie daje / aż poki zarażony Język odpadnie.

Temu Złemu zabiec y upredzać nader potrzebno / aby za wßelką Pilnośćia / namniey dwa albo trzy razy na dzień Język rogatego Bydła iak naylepiey opatrowano y examinowano / y temu Złemu zaraz na Początku wstręt czyniono. Wczym osobliwie uważać y to / że koniecznie bespiecznym być y spuszczać śie nie trzeba / tak długo iak te Złe ieszcze wodległych grassuje Mieyscach / boć Doświadczanie pokazało / że choć już ta Choroba miedzy Bydłem rogatym od Miasta Rannat barzo oddaliła śie / jednakże wßytkie okoliczne tego Miasta Wśie / w poltory albo dwie mile w koło jednego Dnia napadywała choc Trzody Bydła rogatego nigdy z sobą nieschodziły śie.

Co śie tycze tego Srzodku / ktorego w Prowincyey Auvergne y też w okolicy Miasta Rannat zażywaią / wynaleziono naypierwey ten Präserwatywy Srzodek właśnie dla tego Bydła / ktore ieszcze nie było zarażone / a ten zaś zależy w tych naśladuiących Ingrediencyach dla każdego Bydła: wziąć

Dryakwi albo Orwietanu 3. Uncie /
Korzenia gozdzikowego } 1. Uncia /
Cynamonu }
Pieprzu grubo stłuczonego 2. Uncie /
Imbieru 1. Uncia /
Jałowcowych Jagod 2. Uncie /
Jedna stłuczona Gałka mußkatowa / mierney wielkośći.

To wſytko wſypać wieden czysty Garnec y na to puł kwarty czerwonego Wina dobrego nalać / y to dobrze przykryć / żeby tak namoczone namiey pieć albo ſześć Godzin stało. Kiedy zaś Bydłu to chceß dawać / trzeba to ſłußnie zajedno zmießać / żeby tak Wino / jako też namoczone Ingrediencye zajedno mogły być używane. Tego zas nie trzeba pierwey Bydłu dawać / aż na ten czas / gdy Bydło pieć albo ſześć Godzin nic nie jadło.

Ten zaś Trunek Bydłu nic nie ßkodzi / jednakże niemożna zapewnie ubeſpieczać / że on zawße takowa Chorobe przeſtrzegać może.

Wjednym Recepcie z Bareuthu od dnia dwudziestego pierwßego Marca 1732. jest dla Práserwatiwy wydano / żeby Bydłu w Tygodniu raz albo dwa / albo puł albo cały Lott ſłuczonego Antimonium crudum w Pokarmie dawano / Staynie czysto trzymano / y w onych często Jałowcem kurzono. Także Bydła tam nie wpußczać / gdzie z zarażonego Bydła ktore jadło / albo piło / albo ſie wyprożniało.

Choroba zaś sama w naſte pujacy Sposob może być zniesiona: Jeśli przy Opatrowaniu Bydła pokaże ſie / że jeden albo wiecey Pecherzow na Jezyku ſie znayduje / tedy one zaraz Łyßka ſrebrna / albo inßa jakowa Sztuka Srebra rozßarpać / Skure z ciagnać z Pecherza / y tak długo Rane ſkrobać / aż poki krew poydzie. Potym one pomoczyć ſtudzienna Woda albo jeßcze lepiey z mocnym winnym Octem / przy ktorym trocha Pieprzu / Soli / ſłuczonego Czosnku y inßego ostrego Ziela ſie znayduje / y tylko może być na pogotowiu / omyć.

Potym natrzeć Rane dobrze cipryſowym lub też niebieskim Vitriolem / y poſypać one czyſta Sola. Jeśli ten Wrzod już wyrosł / jednakże namienionego Srzodku trzeba używać y to kiedy ſie zdarzy na dzien dwa albo trzy / aż pćki ſie zgoji.

Także y to ſłuży do tego / kiedy Pecherz na Jezyku ſie pokazuje / zaraz choremu Bydłu przy Szyjey krew puścić / ten Srzodek wielki ſprawuje Effekt / y to już przed ośmnaſtu Lat w podobnych używano Chorobach.

Lekarſtwa ktore w Mieśćie Beauce w Roku 1732. używano / tak dla Zabieżenia tey Chorobie jako też y do Uleczenia już zarażonego Bydła.

Temu Złemu / ktore rogate y inße Bydło na Jezyku zaraża / y na Kßtałt Raka Wrzod ſprawuje / przez co potym Jezyk w krotkim czaśie cale przeżera y Bydło zdycha / zabiec.

Trzeba codziennie Bydłu Gardło Octem wktorym trocha Pieprzu / Soli y Czonsku zimno zmießawßy czysto przemywać. Jeśli zas Gardło albo Jezyk tym rakowym Wrzodem jeſt zarażony / trzeba naſte pujacych używać Srzodkow.

Weźmi dwa Lotty cipryſowego albo niebieſkiego Vitriolu / tenże rozpuść w puł kwarćie dobrego mocnego winnego Octu / włoż do tego puł funta Miodu / rozpuściwßy go pierwey przy Ogniu / potym uwiaż Chuſte przy Końcu kija / umocz to w pomienionym Occie / y wycieray onym zarażone Mieysce y Wrzod / aż poydzie krew y tak zawße czynpoki ſie zupełnie zagoji.

Ponieważ zaś ta Choroba narazliwßa jeſt ktora też y konie zaraża / potrzeba tedy być na oſtrożności / y niczego nie omießkiwać.

Trzeba

W Xięstwie Kolenskim niedawno publikowanym Edykcie ta Choroba z swojim Przybywaniem w przeßłym Pokazaniu opisuje śie/ y tam naste pujace w Auvergne już używane Präserwatiwy Srzodki takżetez za Dobre uznane/ to jest:

1.) Jeden Lot Dryakwy/
2.) Dwa Loty Bobkow/
3) Dwa Loty Gentialnego Korzenia y
4.) Dwa Loty okragley y podługowatey Goryczki.

Zczego te trzy ostatne Sztuki na Proch zrobić y nastepujacym Sposobem używany być ma: Pomienione Lekarstwo musi w puł Kwarćie Wina namoczone być/ y każdy koń/ po Pußczaniu Krwie przez trzy Godziny nic nie jeść.

Jeśliby zaś pomieniona Choroba śie pokazała/ trzeba tak nazwanego gardłowego Trunka używać/ ktore znastepujacych będzie zrobiony Lekarstw.

1.) Jeden Lot Cyprysowego Vitriolu/
2.) Jeden Lot Aloesu/
3) Pul Lota Myrry.

Musi zaś ten Cyprysowy Vitriol y Aloes/ w jednym glinianym pokoßczanym albo polewanym Garncu/ ktory pewna Miare Wody od 32. Unciey wsobie zawiera/ być gotowany/ y jak śie prętko rozpuści/ trzeba ten puł Lota Myrry na Proßek z robić/ tam wsypać/ wßytkie te ßtuki zajedno pomießać y w drugi Garnek wlać y tak wiele Wody z jednym Demi Septier/ ktore tak wiele jak ośm Unciey dobrego winnego Octu przylać y tym Trunkiem chorego Bydła Gardło wymywać y wypłokać. Co gdy śie to stało/ trzeba Głowe pod spod podwiązać tak jednak/ żeby śie Nosem niedotykało Ziemi; Tedy niech śie przez dwie Godziny wyślini/ wyrzuci y wcale Wody z Siebie wybuści/ y przez całe dwie godziny ani jeść ani pić onemu niedawać trzeba. Po wyściu dopiero pomienionego Czasu jest pożyteczno/ żeby Jezyk/ ktory od Wrzodu oschnął/ był odwilżony. Tedy dać takowemu Bydłu trzeba moczone otreby/ aby Paßczeka y Zeby mogli być odwilżone/ y onemu przeżuwać y gryść dopuścić/ może też y Siana trocha podrzucić. Ten gardłowy Trunek trzeba dwa razy na dzien Bydłu rożnego Gatunku/ ktore tylko od tey Choroby zarażone dawać/ y służy to barzo do Zatrzymania y Odwrocenia pomienioney Choroby dla młodego Bydła/ ktore jeß cze nie było zarażone. Choremu Bydłu potrzeba Jezyk na tym Mieyscu/ gdzie Wrzod ma/ tak długo skrobać y trzeć/ aż poki krew wynidzie/ można już tu do Zażywania Vitriolnego Kamienia opuścić/ gdyż ten w Trunku gardłowym już śie znayduje.

NB. Dla Skrobania Jezyka Bydleciego/ potrzeba ogragley Sztuczki srebrney używać tak wielkiey jak Zloty naprzykład/ z rożnemi wyrznietemi Zebkami z żelazno Raczka jak śie to już wyżey oznaymiło.

No. II.

No. II.

Pospolity y bespieczny Srzodek dla teraznieyßey Zarazy y miedzy Końmi y rogatym Bydłem.

DLa Zachowania od tey Zarazy włożyć trzeba Soli y tłuczonego Czosnku w dobry winny Ocet y tym wymywać codziennie Bydłu Paßzęke / y kurzyć Staynie rano y wieczor kadzidłem y stara Skurą od Trzewikow y oskrobinami od Skur / Rogow y od Kopytow. Osobliwie jest potrzebno / żeby Bydłu Jezyk często ogladano / a jeżeli Pecherz albo Wrzod będzie naleziony / ktory na Wierzchu albo na Spodzie Jezyka / jako też przy Stronie pokazywać sie zwykł / rozćiśni on Instrumentem srebrnym y oskrop go czysto / gdyż inaczey odnowić sie może.

A zaraz weźmi mietko tłuczonego Pieprzu y Soli dobrze zajedno ztarty y natrzey tym Rane / potym ia z mietka Sola stłuczona nasyp pełno / y nie day Bydłu nic jeść przez całe puł Godziny / potym pßenney Maki albo pßennych otrebow w Wodzie namoczonych dać pić można / y tak suchy y cale rospalony Jezyk odwilżyć. Insi dla tego ßmaruią podobne Bydło Miodem / jak dopiero wyrażonym Sposobem z Sola Rana pierwey przykryta będzie.

Potym potrzeba Bydło niżeli do pierwßego Zdrowia przydzie dwa razy na dzien namienionym Octem omywać / do czego płocienney Chusty do kija mocno przywiazaney używać.

Kiedy już w Druku dobrze wyrażonego Receptu o Vitriolu zażywać będzieß / trzeba aby sie to tylko jeden raz stało / zwłaßcza gdy Rana już oskrobana y potrzeba na ten czas one Vitriolem aż do krwie ßorować.

Jak prętko Pecherz będzie rozćiśniony / potrzeba Bydleciu ile można Głowę nadoł schylić / żeby od jadowitey Materiey nic w Gardło nie weßło / na tym Mieyscu / gdzie Zaraza już dwa albo trzy Niedziele grassowała / jeßcze sie dotąd nie pokazało / że Bydło / ktore ozdrowiało / znowu powtornie zaraziło sie / y żadne ztego nie zdechło / jeśli tylo wczas Baczność dano. Ludzie tey Zarazy nie maią sie obawiać / ieżeli tylko Rece umywaią / co naybespieczniey Octem sie stać może. To Złe pokazało sie też na Swiniach ale barzo rzadzo.

Remedia y pomocne Srzodki przeciwko Zarażie / ktore w tym Roku 1732. miedzy końmi y rogatym Bydłem grassować poczęło / na rożnych Mieyscach probowane y za pożyteczne uznane.

Ta Zaraza w Roku 1682. w niemieckiey Ziemi naypierwey powstała / y potym daley w Niderlandzie rozkrzewiła sie / na ostatku zaś w Roku 1731. w Generalitecie Auvergne y częścia w Kannacie.

Sposob

Trzeba też y to obſerwować / żeby zażywane Inſtrumenta / zwłaßcza Sztukę Srebra po Zawiazaniu / lub Gębkę / albo Pezel / ktore do Wycierana Wrzodu zażywano / zawße wyczyśćiano / nawet przy Ogniu chedożono / te oſtatne też zawße ſłona Woda przepłokano y one Ziemia przyſypano.

Okrom tego Naiaśnieyßemu Krolowi Jegomośći z Elzaciey w Mieśiacu Februaty donieśiono / jakowym Sposobem choremu Bydłu zarażone Mieysce niebieskim Vitriolem y Hałunem / na dzien dwa albo trzy razy naćierano / także Vitriol y Hałun na Proch roztarßy / y tak Srebrem odarte Rany naćierano y tymże samym potym posypowano. Jeśli zaś Bydło jeßcze ta Plaga nie było zarażone / żeby dobrego winnego Octu / Sadzy / Soli / Pieprzu / Imbieru / y Czosnku zażywano / wßytko za jedno zmießawßy y Bydłu Jezyk dwa albo trzy razy ucierano / przez co Bydło od Zarazy wolne oſtało y ozdrowiało.

Co śie tknie Sposoby y Srzodku / przez co każdy z Poddanych / ktorego takowe Złe nie spodzianie natrafić mogło / w czesnie na Bacznośći mieć śie musi / a zwłaßcza powinni przy takowey Zarazie Bydła / według dla tego wydanych Edyktow Krolewskich / osobliwie Edyktu od dnia dwudziestego czwartego Decembra sprawować śie / okrom tego zaś strony Pomiarkowania / dopiero wyrażoney Przeſtrogi nieodwolnym być potrzeba / że jako takowe w podobnych Przypadkach od Naiaśnieyßego Krola Jegomośći w wydanych Edyktach sa opiſane / jak prętko tylko jeden Pecherzyk u Bydła na Jezyka będzie poſtrzeżony / zaraz one Łyßka ſrebrna rozisnać / Skurkę z tego z ciagnać y jak w pomienionych Przeſtrogach naznaczono / poſtępować / jednak można w winny Ocet okrom wyrażonego Czosnku / kokoryczy / Zankiel / Przeſtarnice / Rutę y czosnkowe Ziele włożyć / Rane zaś także niebieskim cipryſowym Vitriolem natrzeć y Sola posypać / choćby Pecherze poginęli / a Wrzod na jich Mieyszu śie zaś znalazł / jednak że musi to dwa albo trzy razy na dzien zażywano być / aż Bydło wcale ozdrowieje.

Można też zdrowemu Bydłu / jak śie prętko Pecherze pokaża krew puścić przy Gardle. NB. Ten Inſtrument musi być z dobrego Srebra / y może do tego złotkowa Sztukę z dobrego Srebra używać / ktory przy jedney Stronie / nakßtałt Piłi wyzabiony / z drugiey zaś Strony tak cieki y oſtry jako Brzytwa / potym trzeba do tego drewniana albo zielazna Rękowiść zrobić / ktora musi mieć Haczek / aby tym lepiey w Gardziel Bydła wepchnać / a te twarde y gleboko śiedzące Pecherze rozcisnąć można było.

Jak prętko to już używano / potrzeba jako śie już namieniło / pilnie wyczyśćić / także przy Ogniu oſußyć / ponieważ potym Człowiekowi barzo było by zdradno.

W Xieſtwie Trewireńſkim ta Zaraza według opiſania także śie znalazła / gdzie było dla Práſerwatiwy używano Dryakwi jeden Lot / Bobkow dwa / Goryczkiego korzenia trzy / kokoryczu dwa łotty / te oſtatne trzy ſpecies beda na Proch ſtarte y w puł kwarćie Wina namoczone; ktorego koniom dawać w Obroku / gdy onym naprzod krew pußczona przy Gardle / cała Miarkę / rogatemu Bydłu ale tylko połowę dla czego przez trzy Godziny jeść nie musi.

Przy Chorobie Bydłu musi być gardłowy Trunek dawany / ktory zrobiony będzie z jednego łottu ćipryſowego Vitriolu / iednego łottu Aloeſu / z puł łottu Myrry / te dwie pierwße ſpecies we trzydzieſtu y dwu łottach albo puł Kwarty Wody w nowym dobrze polewanym Garncu będąc gotowano / gdzie jeßcze wyrażoney drobney Myrry włożyć z tak wielaż Wody y ośmiu Unciey dobrego winnego Octu / czym Bydłu Gardło wy-

płokać / potym Głowe Bydleciu podſpod przywiazać / tak jednak żeby Noſem Ziemi śie nie dotykało y tak dwie Godziny musi ſtać aż śie wyślini y Wode z śiebie wypuśći / y potym po dwu Godzinach może Bydłu jeść albo pić dać / otrebow moczonych albo Siana trocha podrzuciwßy. NB. Ten zaś gardłowy Trunek może nadzien dwa razy byc dawany / gdyż on do Präſerwaciey ſłuży / nadewßyſtko jednak muſa Pecherze albo Wrzody w Gardle tak długo być ſkrobane / aż poki krew poydzie. Y to trzeba uważać / żeby od tey Materiey z Pecherzow Bydłu w Gardło nic nie poßło / ponieważ bez Watpienia z dechnie. Tak też Staynia pilnie wyczyßczona / Jałowcem kurzona / Gnoy z Stayniey wynoßony y zakopany być musi / żeby na inßa kupe Gnoju nie był wyrzucony.

W Mieśćie Wormaćie na mieyſcu pomienionego ſrebrnego Inſtrumenciku łyßki ſrebrney używano / y Pecherz z ſkrobywano / potym Rana była niebieskim Galiczem albo Vitriolem naćierana / po Wyśćiu Godziny / wzieto Czosnku / Sadzy / Hałunu / Soli / kokoryczu y mocnego Octu / wymywano tym Rane dwarazy na dzien / y one Miodem napełniano / używano też do tego wyżey pomienionego Trewirenskiego Napoju.

W Mieśćie Giśie na Xiećia Heſkiego Darmßtackiego Regenciey Rozkaz naſtepujacy Sposob / ktory Fakulteta Medicka za Dobre wynalazła / był używany.

Dla Präſerwaciey zdrowego y jeßcze od graſſujacey Zarazy niezarażonego Bydła jeſt ſkutecznie wynaleziono.

1.) Żeby Trzode przed ßoſta / ſiodma albo osma Godzina nie wypedzano / aż pierwey przeßłey Nocy wypadła Roſa / albo Srzon a czaſem ßkodliwy oschnie.

2.) Obſerwować trzeba / żeby nie tylko chore od zdrowego Bydła było odłączone / ale też Ludzie / ktore za chorym Bydłem chodza / do zdrowego nie przypußczali.

3.) Za ſłußna Präſerwatiwe uznano / kiedy zdrowemu Bydłu przez pod Gardłem znaydujacy śie Worek włośiany / Powrozek przewleczony bedzie.

4.) Potrzeba zdrowemu Bydłu / niżeli one wypedzone bedzie / Jezyk y Gardło z naſtepujacym Płokadłem wymyć : jako łachowym Czosnkiem / Ruta / Szałwija / Piołunem y jałowcowemi Jagodami z winnym Octem odwarzywßy / do czego nieco Soli y Saletry wrzućic / y Bydłu w tym umoczona Gebka albo grubym Płotnem Jezyk y Gardło wyßorować.

5.) Trzeba też winnymi ſtarymi Drożdżami albo z ſelenich Rogow Oleykiem na Szyjey y na Grzbiećie ßmarować / żeby tak Bydło / jeśli ktore miedzy niedzrowe pedzone bedzie / mogło być od Zarazy präſerwowane.

6.) Nietrzeba Bydłu jakowey bagniſtey / ale jeśli można zdrowey cudzienney albo płynacey Wody do Pića / jako też niemiey Siana y drugiego ſuchego Obroku / jeśli można oawać / Staynie chedożyć / y naſtepujacym Proßkiem na dzien kilka razy wykurzyć : Jałowcem Bobkami / Czabrem / ſoſnowym y jałowcowym Drzewem / y od każdego zajedno zmießawßy gruby Proch zrobić.

7.) Do-

7.) Dobrze ći uczynią / ktorzy tak od tey Choroby zarażonym Mieyscu / jako też y ći / ktorzy w Siasiectwie ießcze śie oney obawiaią / jeśli według wyżey opiſanego Sposobu zdrowemu Bydłu / przez drugi albo trzeći Dzień / łyßke pełna w Aptekach znayduiacey śie bydlecey Dryakwi / Theriaca diateſſeron / w ciepłey Wodzie rozpuśćiwßy w Gardło wleią.

O Leczeniu / albo co przy zarażonym Bydle za Sposob używać.

1.) Ponieważ już częstokroć y za pewnie ubeſpieczono / że jeśli przy w padaiacey Zarazie Bydłu cokolwiek zaraz co purguiacego będzie dano / że to na Dobre wynidzie; Tedy mogło by na pierwßym Wstępie naśladuiące służyć: Veneckiego Mydła łot jeden / Kopytniku dwa Uncie / Czabru puł tory Uncięy z puł Kwarty Wina albo Piwa zgotowawßy ciepło zadać

Y to do tego służy / jeżeli Bydło w trwaiacey Chorobie niemoże gnoić: Jeżeli zas już Biegunka śie pokazuje / tam Purgacya zawße ßkodliwa była naleziona / dla tegoż z tym ostrożnie poſtępować / y wtedy żołći Grzyżienie we Wnetrznościach uspakaiać albo temperować potrzeba.

2.) Naſtępuiące Sposoby ſą barzo służące / żeby zwłaßcza naprzod Bydło przy Biegunce z lnianym Plackiem albo pßenna Maka / albo z jednego funtu w Wiadrze Wody gotowaney białey Gliny piło / jako ktory błahy Srzodek barzo jeſt pożyteczny / ponieważ Pot wypędza / Wnetrznośći od Trucizny prąſerwuje y ostra Flegme uspakaia cale y poprawia.

3.) Podobny albo jeßcze lepßy ſprawuje Skutek naſte puiący: Weźmi trzy Łotty Łupin od Jaiec / Rumieniu / Tyśiącznika / każdego ßeść Łottow / łubińczowego korzenia cztery Łotty / Jałowcu / kopru włoſkiego y Anyżu / Scordium / Saletry y Antymonium / każdego dwa Łotty / y zrob z tego wßyſtkiego Proßek; Z tego Proßku można dwa Łotty z plewna Woda z mießać y Bydłu dawać / albo weźmi dwa Łoty Holundrowego Soku dwie Łyßki pełne / rospuść ten w puł Kwarćie Wody y tak wiele Wina albo Piwa / y day to Bydłu choremu naraz albo na kilka; o tym Trunku głoßa / że on Rznięcie we krwi uspakaia y temperuie / z Serka wypędza / oddech wolny czyni y Leniſtwo oddala / ktorego trzeba przez kilka Dni kontinuować.

4.) Dla tego też jeſt No. 7. przy konſerwatiwy Srzodkach chwalebna bydlęcia Dryakiew / jako to Truciznę y Pot wypędzaiące Lekarſtwo barzo służące / z właßcza jeżeli według Zwyczaju Aptekarzow w naſte puiący Sposob będzie zgotowane: Goryczki / Bobkow / Myrry / Korkoryczu / armienſkiey Rubryki / białego Diptanu / Tormentilu y Angelſkiego Korzenia / każdego cztery Łoty / odßumowanego Miodu cztery funty / co wßytko ſłußnie pomießać / Bydłu co dwanaście Godzin jedna Łyßke pełna / z Maka albo Plewami zmießawßy dawać trzeba.

5.) Ukazuiące śie Wrzodzienice na Skurze Cybula pieczona z Miodem y z Maka / albo Plaſtrem pachowym do Zrzejenia przyniesione / w czesnie Pußczadłem otworzone / y ſub No. 4. Prąſerwatywnych Srzodkow opiſana Woda z myć / potym Terpentynem albo Pachem gojone być maią. Wtey że Wodzie umoczona Chuſta albo Gębka powrzodziałe opuchłe Gardło y Zajętrzenia / tak też inße zakroſtowiałe wypadłe Mieysca koło ſkory dobrze wymyć y wytrzeć trzeba / podobnie muſą niektore naydujące śie Pęcherze na Jezyku wczesnie otworzyć y taż ſama Woda omyć / co też /

jeśli

ieśli takowe krosty na Brzuchu / u Klacz zaś na naturalnym Mieyscu śie znayda / także poste pować maja.

6.) Y to też Bydłu choremu słußnie dopomaga / ieśli przy Szyiey rozpalonym ßerokim Zelazem przepieczono / albo włosiany Powrozek (albo Setacium) przez to bedzie przewleczony.

7.) Krwie Pußczanie z drowemu Bydłu jest dla Práserwatiwy pomocne / ale prawie chorujacemu y słabemu ßkodliwe.

8.) Przy tey Robośie mußa ći / ktorzy tego pilnuja nade wßystko mieć śie na Bacznośći / żeby takowey Wrzodzienicy albo inßego Plugaßtwa niedotykały śie / albo jeśliby śie to stało / mußa zaraz Mydłem y Ługiem / potym Woda y Octem śie omyć / bo choć już doświadczono / że bydlecia Zaraza Ludzi (Bogu dzieka) me zaraża / jednak na ostrożnośći śie miec nie wadzi.

Na inßych Mieyscach nie z mieyßym skutkiem ten śie pokazał Srzodek.

Naprzod musi Bydło / jeśli śie pokaża / za takowa Zaraza Sąśiectwo już dotyka na ośm Dni w Stayni być zatrzymane / co poranek y co wieczor Jezyk słußnie z Geby wyciagnać y pilnie / ieżeli pod spodem albo na Jezyku jakowe żołte / białe albo czarne krosty śie znayduja / być opatrzone / a jezeli jeßcze takowe śie nieznayduja / tedy Bydło jest jeßcze z drowe / y trzeba onemu dla Práserwatiwy Jezyk y Paßczeke Siarka / Prochem do Strzelania y Sola zajedno z mießawßy dobrze natrzeć. Jeżeli zaś Bydłu Paßczeka śie pieni / albo pomienione krosty śie zamykaja / musi Jezyk jak naypredzey jeßcze pierwey niż Sześć albo ośm Godzin przeydzie / wyżey już opisanym srebrnym Instrumentem dobrze być naskrobany y wytarty / poki nieco krwi poydzie / w tedy Materya Płotnem jeßcze nierazu nie bielonym ani moczonym czysto ochedożyć / Jezyk Sola y mocnym wynonym Octem natrzeć / a na ostatek trocha Miodem / żeby śie predzey zagoiło naßmarować; Gdyby zaś Jezyk żadnych krost / ale tylo niejakie Rozpadliny albo małe Rozßczerpienie lub też Rany miał / potrzeba ostrym Końcem pomienionego Instrumentu mało co nie na Skros z skrobać / dopiero może wyżey wyrażone aplikować. Lecz y to jest do obserwowania / żeby ten Instrument po Używaniu przy każdey Sztuce winnym Octem dobrze był wyczyśćiony / y te lniane Płotno / ktorym Jezyk był ośierany / musi zaraz być spalone / z właßcza ta Materya barzo przykra y zarazliwa jest / dla tego też y ten / ktory koło tego obchodzi / każdego razu Rece świeża Woda myć powinien / gdyż Experientia pokazała że przez Nieochoctwo / wiele Ludzie Szkoby ucierpiało / ktore dla tego dla Przestrogi używać moga Dryakiew / Mithridat / Proßek z Diptamu / Tormentil / Bipinellam / Czosnkowa Wodke / Goryczke / Armenska Rubrike / Terram sigillatam / Myrre y Dryakwi Ziele / Rece zaś / Cistrynowym / Jałowkowym albo Scorpionowym Oleykiem maja być pomazane.

Okrom tego może naste pujacy Recept tak przy zdrowym jako y chorym Bydleciu być używany / zwłaßcza Sadza sosnowa / Proch od Strzelania / Siarka / Sol y Woda zajedno z mießana y jak Ciasto z robione / czego każdey Sztuce Łyßke pełna zadać.

W Xieśtwie

To wßystko zajedno w flußnie zalepionym Garnku / z puł kwarta czerwonego Wina / albo mocnego Piwa złożyć / y namniey pieć albo ßeść godzin w miernym Cieple distilować / y kiedy trzeba Bydłu dawać / muśi być wßystko dobrze pomießane. Lecz tego Lekarstwa nie trzeba Bydłu prędzey dawać / aż ßeść godzin bez Pokarmu zostanie. Ten Trunek Bydłu jest barzo zdrowy / ale nie zawße pożyteczny Chorobe uśmierzyć / ktora nasladujacym Sposobem mabyć leczona.

Pomocny Srzodek dla Bydła ktore ta Zaraza jest obćiążone.

Gdy jeden alba wiecey Pecherzow na Jezyku śie z naydzie / potrzeba zaraz Łyßka srebrna / albo nie jaka Sztuka pieniężna / lub też pomienionym Instrumentem skure zedrzedz y te Rane aż do krwie skrobać / potym one ciepła Woda / albo raczey mocnym Octem zmyć / do czego pierwey miekkiey Soli / Pieprzu tłuczonego / Czosnku / y inße ostrzeyße Ziela przymießać można / potym posypać Jezyk drobna Sola / ile kiedy już Vitriolem onego pierwey dobrze natarto. Gdy przy Opatrowaniu Bydła Wrzod zupełny będzie naleziony / potrzeba tychże samych Srzodkow używać / y one w jednym albo drugim Przypadku dwa albo trzy razy na dzien / aż poki Bydło zupełnie ozdrowieje używać. Niektorzy zarażonemu Bydłu krew przy Szyiey pußczaja / kiedy Pecherzyki na Jezyku śie znayduja.

Pomienione Srzodki w Roku 1682. tak w Niemieckiey Ziemi jako też y Niderlandzie przeciwko Zarazie z dobrym Sukceßem sa używane y przy tych Czasach osobliwym Effektem doświadczone.

Jako też wiecey pomienione Srzodki do oddalenia tey niebespieczney koni y rogatego Bydła Zarazy / z strony Jego Cesarskiey Mość Ordinanciey w Xięstwie Luxenburgskim y w Graffstwie Chininskim w przeßłym 1731. Roku dnia 13. Decembra publikowane / y wßędy affigowane / jako śie to w przod w Francuskiey Ziemi / gdzie śie ta Zaraza naypierwey pokazała / stało. Daley y to trzeba uważać / żeby przy Zażywaniu Vitriolu Głowe bydlęcia zawße nadok trzymano a nigdy do gury / żeby przez to jadowita Slina z Paßczeki wyplynać mogła.

Daley y to z Experienciey doświanczono / że Dziecie podobny Instrument / ktorym kowal koniowi Jezyk wycierał / niespodzianie wzieło y w Gebe włożyło / te Dziecie we dwuch Godzinach podobnie bydlęcia Chorobe dostało / y w kilku godzinach umarło.

Niedawnemi czasy z Venło doniesiono / że ta choroba / ktora rogate Bydło y konie zarazła / z Francuskiey Ziemi wyßła / y z południa na pułnoc idzie / te Rozßerzenie jest niby na Mil czterdzieści / y nie dawno przez Colninskie / Bergskie / Julinskie / y przez wyżßa Część Geldriey / Littichu y Brabanciey rozciagneło śie. Idzie niby w prostey Liniey cztery Mile w jednym Dniu / trwa dwie albo trzy Tygodnie / aż śie z jednego Mieysca rußy / niektore Wśi omija / gdzie mało albo calenic Szkody nie czyni.

Na pozor wßczyna śie ona ze z tego Powietrza albo ladajakiego Pokarmu. Srzodki w tenczas tylo sa pożyteczne / kiedy onych zawczasu używaja.

Potrzeba tylko koniom codziennie Jezyki ogladać / Staynie starymi Skurami / Oskrobinami od kopitow pomienionych koni kurzyć / przy takowey Zarazie czartowe Layno zmießawßy koniom / do żuwania dawać. ꝛc. ꝛc.

Chłopi lecza te Zaraze Sola y Pieprzem / drudzy Czosnkiem / Siarka / Prochem do Strzelania y Sadza / czymoni koniom Jezyki nacieraja na tym Mieyscu / gdzie onym ten Wrzod rozćiśniono.

Jeßcze

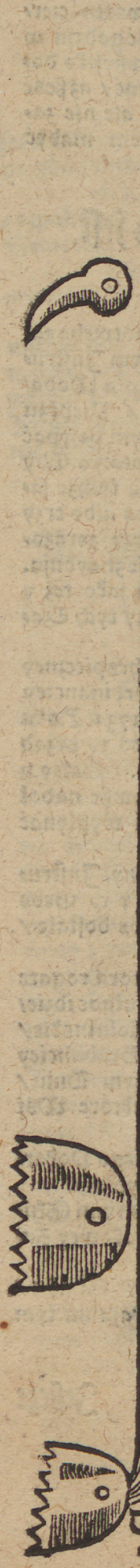

Za Sztaba iest z Belaza.

Jeßcze sa trzy nastepujace Recepta pod Data 21. Marca 1732. z Bayreuthu przysłane / y przy tym Recepćie Deskripcya Instrumentu / ktorym Pecherze rozdzierana &c. Ktory przy Brzegu wydrukować kazać za rzecz potrzebna uznano.

1.) Präserwatiwny Proßek.

Weźmi Saletry osm Lot / Popiołu cztery Loty / Myrry dwa Loty / Citwaru y Pieprzu / Lot / to wßytko grubo na Proch zrobić / y tym Gebe chedożyć.

2.) Woda do Wycierania w leczeniu.

Weźmi jałowcowych Latorośli e. g. dwa Funty / z gotuy to w dwuch Miarkach Wody / naten czas wyćiśni to przez Chuste / y weźmi od wyciśnionego jeden Funt w mießay ßeść Lotow drobno ztartego Vitriolu Cipriso-wego y postaw to w Szklenicy na zimnym Mieyscu.

3.) Proßek do Zadawania w Leczeniu.

Weźmi jałowcowych Jagod y Bobkow z kazdego po Locie jednym / Lubißcu y Mistrzowniku Ziela kazdego dwa Loty / siarczystey Sadzy y Prochu do Strzelania kazdego po puktora Lota / wßystko na Proch stłuc / y z tego jeden Lot na raz zadać.

A. Haczek / czym twarde y głębokie Pecherze rozrywać.

B. Kruzyczek / jak wyzębiona Piła / czym też Pecherze rozrywane y wycierane być maja.

Te dwie Sztuki A. y B. ze Srebra bywaja zrobione.

Ten caly Instrument iest tu podług swojey Wielkości wydrukowany.